

EL TORRENT DELS HORTS (Escorca, Mallorca)

per Gabriel SANTANDREU¹ i Miquel TRIAS¹

Resum

Presentam la descripció i l'aixecament topogràfic d'un torrent de la zona central de la serra de Tramuntana al municipi d'Escorca. El seu recorregut s'inicia a la vessant de mestral del puig d'en Galileu i avança per un terreny intensament cars-tificat fins a desguassar al torrent d'Albarca del qual és tributari. El torrent es troba a un interessant context d'exemplars formes exocàrstiques entre les quals destaca el paradigma de canyó càrstic: el torrent de Pareis. Tot i que el torrent descrit presenta un clar domini horitzontal cal esmentar la espectacularitat d'algunes verticals entre les quals destaca el bot final prop de la confluència amb el torrent de Lluc a s'Entreforc. A més s'inclou la descripció i topografia de dues formes endocàrstiques al nostre parer lligades al torrent: la cova des Aleixandris i la cova de n'Esteve. Vinculades en la seva gènesi a antics nivells freàtics controlats pel torrent dels Horts

Abstract

We present the description and survey of a gorge in the central zone of Serra de Tramuntana, in the municipal district of Escorca. Its talweg starts on the north-western slopes of the puig d'en Galileu and it advances across a heavily karstified terrain until it merges, as a tributary, with Torrent d'Albarca. The torrent is located among an interesting context of spectacular exokarstic forms among which it is noteworthy the paradigm of Majorcan karst gorges: Torrent de Pareis. Even though the described torrent is mainly horizontal, it is worth mentioning the impressiveness of some of its vertical falls among which the final pit, near its confluence with Torrent de Lluc at s'Entreforc, is outstanding. Furthermore, we include the description and survey of two endokarstic forms which we think are related to the torrent: the caves known as Cova des Aleixandris and Cova de n'Esteve. These are linked in their genesis to ancient phreatic levels controlled by Torrent dels Horts.

Va per trist roquissar el torrent d'Aubarca;
l'horrenda *Fosca* abarca
les aigües pures davallant del Gorg;
i dels dos torrentals per confluència
sa greu magnificència
desplega formidable l'*Entreforc*.

"Torrent de Pareis"
Mn. Costa i Llobera

Introducció

A la part central i septentrional de la serra de Tramuntana i més concretament al sector comprès entre la vessant occidental del **puig Roig**, la **vall de Lluc** i la vessant nord del **puig d'en Galileu**, hi trobam algunes de les morfologies exocàrstiques més espectaculars i vistoses de l'Illa. En aquesta àrea el paisatge presenta amb tota la seva intensitat un extens mostrari de formes càrstiques que – tot plegat – configuren uns bells paratges dominats per una forta complexitat topogràfica.

Sens dubte un dels principals trets paisatgístics és el format pels camps de rellars on el rocam d'aspecte turmentador és la tònica i l'atractiu de la zona. Destaca el perfil esmolat de la **serra de ses Farines**, **s'Esquerda** o la mala de trescar contrada de **Es Burgar**. Però si la zona es defineix per algun element singular que en caracteritza el peculiar atractiu, ens hem de referir obligatòriament als torrents. Aquests cursos fluviotorrentals tan lligats als processos de dissolució càrstica solquen aquest sector de la Serra formant pregones i ombrívoles esquerdes de circulació activa en època de pluges.

¹ Secció d'Espeleologia del Grup Excursionista de Mallorca. Palma.

La xarxa hidrogràfica té com a eix principal el **torrent de Albarca** (torrent de Lluc) - **torrent des gorg Blau** - **torrent de Pareis**, articulada a la vegada en una sèrie de cursos menors tributaris. És però sens dubte el **torrent de Pareis**, la forma càrstica més representativa de la zona. Aquest espectacular curs fluviotorrencial, combina a la seva gènesi l'existència d'una sèrie d'importants falles amb la pròpia naturalesa dels materials on s'excava que afavoreixen la dissolució i abrasió del llit del torrent. Un darrer factor està lligat als seguit d'episodis regressius de la Mediterrània ocorreguts durant el Plistocé (GINÉS & GINÉS, 1991, GINÉS 1998).

Com hem avançat, aquests torrents compten amb una sèrie de tributaris. En el cas del **torrent d'Albarca** al llarg del seu extens recorregut arrebega principalment les aigües del **Clot d'Albarca** just al naixement prop de la **Vall de Lluc**. Però rep també les aportacions d'altres cursos menors com: el **torrent de Menut**, el **d'Alqueda** i de sa **Font de s'Espinal** (TRIAS & SANTANDREU, 2003). I és ben a prop de la confluència amb **s'Entreforc** - on es junta amb el **torrent des Gorg Blau** formant el de **Pareis** -, que rep la darrera de les aportacions; la del **torrent dels Horts**.

El torrent que ara descriurem no comparteix ni d'aprop fer-hi les característiques dels torrents veïns sobre tot el del **Gorg Blau** o el de **Pareis**. Ja sia pel que fa a la incisió del tàlveg i el grau d'engorjament, els processos de vessants o la seva pròpia gènesi. Així i tot en creiem obligat fer-ne la descripció geogràfica i topogràfica per tal de complementar l'interessant context hidrogràfic de la zona.

Des del punt de vista topogràfic, el torrent presenta tres zones diferenciades. Un primer tram d'aspecte engorjat on el tret més característic és l'existència de dos tàlvegs; un ben excavat i l'altre completament modificat antròpicament amb un vistós conjunt de marjades, bastides per l'aprofitament del terreny. És a aquest sector inicial on el torrent rep les aigües de la **font de sa Casa Nova** a un punt on es formen diverses cascades. És encara en aquest primer sector on hi localitzam la **cova dels Aleixandris**, enlairada a un dels laterals del jaç. Un segon sector s'inicia després d'un salt de 28 m on el torrent es presenta obert seguint el traçat per una ample canal ben assolellada. Hi trobam alguns ressals subverticals de considerable alçada (destacar un **T 46** fragmentat en 22+24 m) encara que, generalment, el recorregut serà planer amb bots i desgrimpades de poca alçada. En algun tram el tàlveg s'encaixa minsament amb gorgs d'atractiu aspecte aquàtic. En aquesta zona hi situam **Es Burgar**. Al final d'aquest sector el tàlveg travessa un zona de conreu amb ullastres i restes de parets, és la **rota d'en Negre**. És precisament a partir d'aquest indret on situam la tercera part del torrent, un tram on el jaç s'encaixa definitivament coincidint amb una zona de rascler molt desenvolupat. A aquest sector final accentua l'engorjament amb uns bots ben encaixats fins arribar al vertical i vistós salt final, espectacular punt de confluència amb el **torrent d'Albarca** a escassos metres de **s'Entreforc**.

En el context geològic; la capçalera del torrent, situada al N-E del **coll des Jou** - **coll des Romaní**, es troba dins el darrer estatge del Triàsic: el Retià. El tram comprés entre la **font de sa Casa Nova** (on localitzam

un cavalcament direcció S-O), i aproximadament el **S 28** del primer sector està format per bretxes de còdols i blocs de caràcter sedimentari que corresponen al Burdigalià. A partir d'aquí i fins a la confluència amb el **torrent de Lluc**, travessa terrenys del Juràssic afectats per l'existència d'una falla, possiblement vinculada a la gènesi del torrent (ITGE 671, 1991).

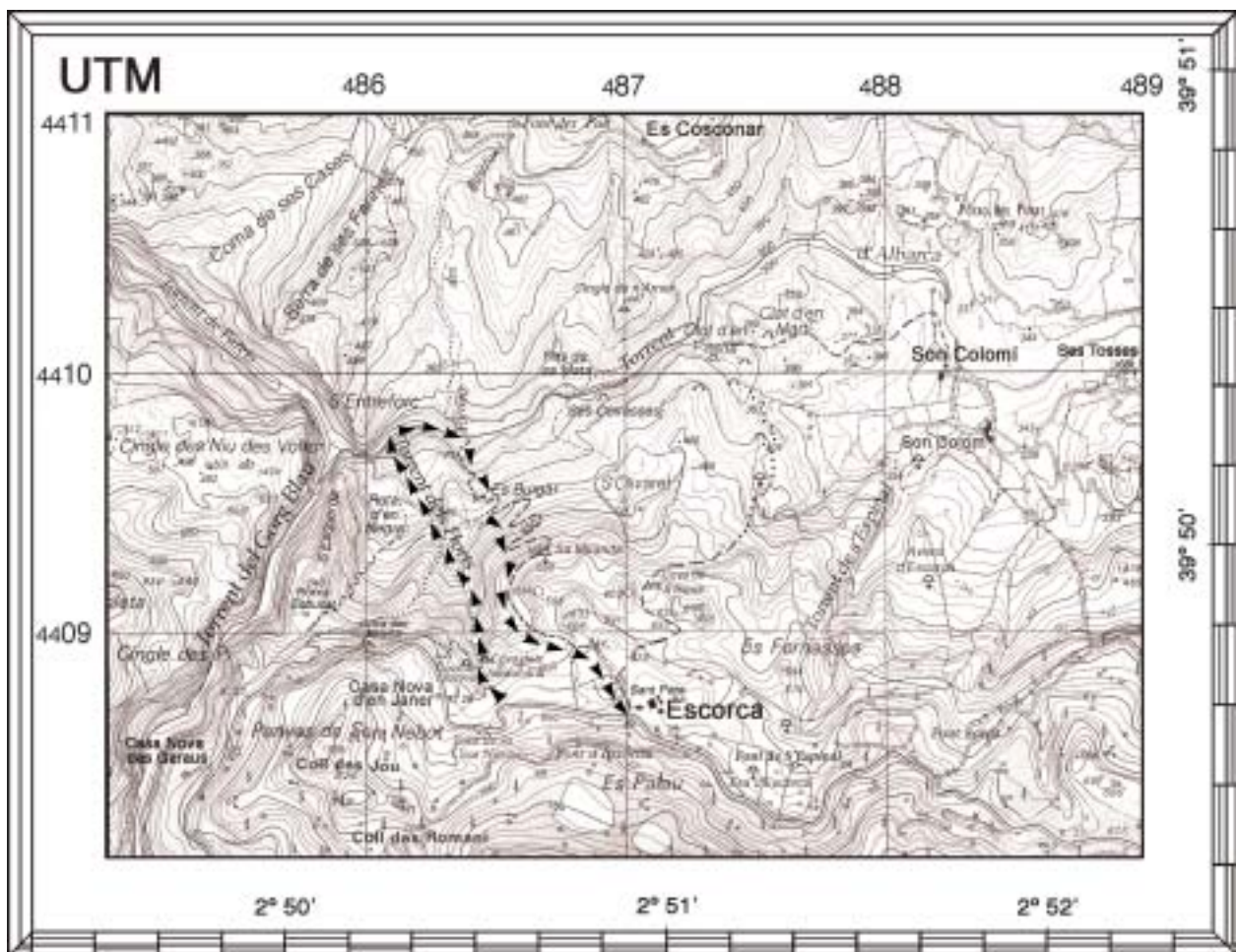
Pel que fa al topònim del **torrent dels Horts** en podem oferir unes precisions. Aquest apareix documentat com a tal a un document de l'any 1612 recollit pel P. Rafel Juan M.SS.CC. del monestir de Lluc (JUAN, 1972) on es fa referència a les partions de **Son Nebot**. El text, a més, informa dels propietaris. Així l'any 1600 ho era el senyor Antoni Gual de la Portella mentre que l'any 1612 ho fou Don Pere Gual. Pel que a la descripció de les partions, el text traduït del llatí diu així: "[Son Nebot] y afronta de una parte con el torrente llamado de **Turixant**, y de otra parte con las montañas llamadas **La Mola de Son Macip**, ahora del señor Juan Fortesa, y de otra con la posesión del magnífico Guillermo Cal.lar, llamada **Almaluig**, y de otra parte con el **collado del romaní**, junto a la pared, en el **coll del Jou** y **penyal per damunt la Replegada**, just lo **torrent** dit **dels horts**, y **torrent just als entreforchs**".

ORDINAS *et al.*(1995) corroboren aquest topònim i en fan un ràpida descripció on precisen que correspon al torrent que davalla de **s'hort de sa Casa Nova** i voreja la **Rota d'en Negre**, abans de morir a les proximitats de **s'Entreforc**.

Per altre banda, l'Arxiduc al *Die Balearen*, no fa cap al·lusió directa al torrent però quan descriu el torrent de Lluc diu: "*Hacia la derecha se nos abre el Pas de Beverons que conduce hacia Cosconár. Un gran peñasco en el torrent se llama Sa Peña des Burgá, junto al seregaj del mismo nombre*". (HARSBURG-LORENA, L.S. 1897, traducció 2000). És l'única font on trobem aquesta al·lusió al torrent.

En una altre ordre de coses la finca de la **casa Nova** va patir diverses fragmentacions al llarg de successives vendes i partions. D'una referència a una d'elles datada de l'any 1825 s'hi extreuen una sèrie de dades. El text diu el següent: "*Miquel Garau Deyà, hijo de José, en nombre de su padre, imposibilitado de desplazarse a Palma, acta de venta a favor de Pablo Pons... de "una porción de tierra, campo y olivar, de pertenencias ...de la Casa Nova...comprende desde el predio llamado Escorca hasta... las rocas grossas, circuida de bardissa, llamada el Burgar... y una de las marjadas del huerto que existe en la casa nova, la marjada de abajo...y una pequeña porción de bosque, contigua a dicha marjada, el cual se halla cercado por un torrente...*" Com es veu es delimita la zona anomenada com **s'hort de sa Casa Nova** fent al·lusió al torrent i a les marjades encara ara existents, però a més el text introdueix altres dades significatives quan diu: "*Se pacta en la venta que el vendedor habrá de dar al comprador dos días de agua cada semana, de la fuente que existe... en la Casa nova; que estos tendrán derecho al molino de agua que se halla en el mismo pedrio...*". A aquest darrer text es fa referència a l'existència d'un molí d'aigua alimentat per la font.

Efectivament en la actualitat encara es poden observar el restes d'un molí de roda horitzontal: un tram

de sèquia i restes del cup cilíndric. Les restes es troben molt prop de la font de la **Casa Nova** a l'indret de **s'hort de sa Casa Nova**. Segons algunes fonts orals (REYNÉS com. pers.) la tanca on es troba l'hort era coneguda com **es Cacau**, fent referència a aquest element dels molins fariners que pertany a la part inferior de l'obra, on es trobava la roda d'aleps. És aquest un topònim ben perdut en la actualitat del qual precisament només en queden els restes que l'originaren: el cacau del molí fariner, el cup cilíndric i la sèquia.

Pel que fa a la font esmentada, a una cessió de propietats datada de febrer de 1631 entre la senyora d'Escorca D. Catalina Axalí i D. Pere Marcó, apareix anomenada com a **font des Horts** dient: "...que lo ull de la **font dels horts** resta comuna a tots vosaltres, de manera que nosaltres dits venedors vos assenyalam un tros de terra comuna, per entrar a abeurar el bestiar a la font, que son cent passes de llargaria y vintisinch de amplaria...". És l'únic document, a més d'algunes fonts orals, on apareix aquesta denominació sent en l'actualitat més coneguda com **font de sa Casa Nova** (ROIG, 1993).

Pel que fa a les dades generals (veure tall topogràfic) el torrent salva un desnivell des de la part inicial del recorregut esportiu a la cta. C-710 fins a l'Entreforc d'uns 420 metres (com a data comparativa esmentar que el **torrent de Pareis** salva 180 m de desnivell des de **s'Entreforc** fins a la **Calobra**). El traçat horitzontal és d'uns 1250 metres amb un pendent mitja del 3%.

Accés

El torrent presenta diverses opcions d'aproximació i accés, propiciades per l'existència a les rodalies de nombrosos camins, senderons i comellars. La proximitat a la **C-710 Andratx-Pollença** li donen un accés gaire bé immediat a la part superior del recorregut prop de la **font de sa Casa Nova**. Aquest accés està limitat per tanques modernes, que cal respectar, a més de la verticalitat de les parets laterals del torrent, que tot plegat pot obligar a cercar alternatives d'accés a aquesta part superior. Una opció a tenir en compte és l'accés des del **camí des Burgar**. És una variant no tan immediata ni còmode que arranca des de prop de la penya coneguda com **sa Foradada** seguint direcció a ponent sense perdre alçada fins trobar les penyes que delimiten el torrent i el jaç. Per altre banda més curta és l'alternativa que presenten dues rostes comes que cauen des de les rodalies de la **casa Nova d'en Janer** fins al tàlveg, A una d'elles – la de més a migjorn – s'hi localitza la **cova de n'Esteve** i una quarantena de metres més avall el jaç del torrent a l'alçada del S 7,30 del primer tram. L'altre coma, localitzada a la vertical de les penyes planeres vora la corba del **mirador de s'Entreforc**, arriba fins al S 28. Ambdues comes permeten fent una voltera curs amunt fora el jaç, arribar amb més o menys entrebancs a la zona de la capçalera.

Foto 1: Primer sector engorjat del torrent. Punt de confluència dels dos tàlvegs; el de l'esquerra modificat antròpicament amb parets seques esglaonades i a la dreta el S 11 del recorregut esportiu. (Foto: G. Santandreu).

Photo 1: First section of the gorge. Confluence point of two talwegs: the one on the left appears modified by man with stepped stone-walls, and the one on the right is the S 11 the sportive descent. (Photo: G. Santandreu).

Altre aproximació més llarga és la que baixa per la **rota d'en Negre** des de el **coll des porxo esbucac** – poc abans del km 27 de la mateixa c-710 – per un camí de ferradura fins a les barraques de la rota. Des d'allà segueix fora camí per un olivar degradat vora un torrentó paredat fins arribar al tàlveg del **torrent dels Horts** abans d'engorjar-se prop del sector final.

Descripció

Podem considerar que el torrent neix a la divisòria del **coll des Jou** (732m) on el jaç principal recull les aigües d'un reduïda conca a la vessant nord-oest del **puig d'en Galileu**. A la capçalera, com és habitual, presenta una llera difusa que serpenteja per dins un frondós alzinar. Una cinquantena de metres davall del coll, uns xaragalls que arrepleguen les aigües de la **font Bona** i la **font des Guix de Son Nebot** conflueixen al tàlveg principal. A uns 450 m del seu naixement i després de salvar un desnivell d'aprop de 100 m, el torrentó travessa la carretera C-710 a la cota 620, molt prop del quilòmetre 25,8. A partir d'aquest punt travessa **s'hort de sa Casa Nova** amb un tàlveg obert amb algun tram paredat coincidint amb una zona d'olivar. Emperò en aquest indret cal esmentar la presència de la **font de sa Casa Nova**, que és la principal aportació del torrent, tot i que ho fa rebutjant el tàlveg principal.

Aquesta font, situada a ran de la carretera, no massa lluny del quilòmetre 25,8, la trobam en la actualitat coberta però així i tot les seves aigües continuen fluint amb abundància cap el torrent. Podem intuir que abans de l'acondicionament dels terrenys de l'hort, l'aigua aprofitava un segon tàlveg que en la actualitat es troba, com veurem, totalment anul·lat i modificat antròpicament. Aquest fet obliga a que les aigües es desviïn per una sèrie de xaragalls dispersos que avancen per l'alzinar –fora la zona de conreu- a la recerca del jaç principal on finalment aboquen.

Emperò l'únic jaç existent deixa la zona de conreu i s'interna a l'alzinar, on de tot d'una es comença a engorjar. Presenta el llit de roca mare amb un primer ressalt destacable, un **S 3,50** que es pot evitar fora del jaç per la dreta. A partir d'aquí ja trobam un tàlveg ben definit de roca mare d'uns 2 m d'amplada que cau decididament per un indret ombrívol. El següent bot ja marca l'inici del recorregut esportiu si s'opta per fer-ne el descens integral. Es tracta d'un **S 6** que presenta la part inicial folrada de tosca i el tram final de roca bruna ben llenegadissa. Podem equipar a un baga a l'esquerra o bé desgrimpant-lo si la humitat de la roca ho permet. Gairebé de tot d'una arranca un nou bot, un **S 11** que es pot muntar a un clau a la dreta. Pel que fa a l'equipament, serà aquesta una mostra del variat i malmès material que ens trobarem al llarg del descens: claus, bagues fossilitzades i altres invents juntament amb soquets d'expansió ben rovellats i ancoratges de darre-ra fornada.

El salt en qüestió condueix a una raconada engorjada i ombrívola de llum endolcida per les alzines. De les parets laterals penjen vistoses heures (*Hedera helix*) i frondosos llorers (*Laurus nobilis*) que fan de sostre. Igualment les parets i roques es troben recobertes de molsa i falgueres, entre les que destaca la abundància de falzia Roja (*Asplenium trichomanes*).

Un cop abaix es poden observar les dues cascades que corresponen al dos tàlvegs que conflueixen a aquest indret (Foto 1). La del coster esquerra (en sentit hidrogràfic) correspon al recorregut descrit mentre que l'altre pertany al tàlveg modificat abans anunciat. Es tracta d'un congost totalment adaptat per l'home. Uns grans marges perpendiculars al eix del torrentó ocupen per complert el tàlveg. Es tracta d'uns marges d'una alçada entre els 3 i 4 metres amb escalons volats i en molt bon estat de conservació, que creen unes terrasses escalonades. En conseqüència el tàlveg queda anul·lat descartant qualsevol possibilitat d'escorrentia superficial llevat, això sí, del drenatge de les pròpies juntes dels murs. Aquest tipus de construcció de pedra en sec associada a una doble funció –hidràulica i de conreu – es coneix amb el nom de parat (ALOMAR *et al*, 2005). Tenen per finalitat anul·lar l'escorrentia superficial dels llits dels cursos naturals de tal manera que es poden transformar en terres de conreu. Un altre indret de la Serra on es troben aquests elements és a **La Coma des Tossals Verds a Escorca**. Això sí els murs són més baixos i ocupen un curs molt més obert, gaire bé una coma. Al nostre cas crida l'atenció la dimensió dels murs i la destresa en la construcció de l'obra per tal de acondicionar tan poca superfície de terra aprofitable. En tot cas aquests marges han perdut la funció agrícola per la qual foren bastits i en l'actualitat només hi trobam alguns exemplars d'esveltes alzines (*Quercus ilex*). L'índici de la circulació hídrica que altre temps tingué aquest tàlveg abans de la construcció dels parats ho denota una potent colada de tosca adossada a la cascada.

Un pic superat aquest primer ressalt important, que podem considerar el punt de l'inici esportiu, el torrent presenta un jaç ben definit i engorjat entre parets. En aquest indret pren una direcció de 350° i l'amplada és de 4 m. De tot d'una apareix un nou bot, un **S 14,50** (Foto 2) que es pot instal·lar a una baga a un arbre a l'esquerra i que es troba enlairada uns 4 m sobre el tàlveg. La primera part del salt es un **S 11** que presenta un replanet a la part superior produït per uns blocs encastats. Superats aquests és una cascada de tosca que es detén a un nou replà de majors dimensions igualment format per una gran llosa plana encastada al jaç on en forma una volada. L'amplada en aquest punt és de 1,60 m. La resta del bot és un **S 3,50** i tant es pot fer seguint la tirada de corda o mutant a una baga a un pont de roca a l'esquerra, opció aquesta que ens facilitarà la recuperació de la corda.

Segueixen una trentena de metres de tàlveg planer on l'element més destacable són les dues cascades folrades de tosca i molsa que penjen del coster dret. Es tracta dels cursos per on es precipita l'aigua que prové de la **font de sa Casa Nova**, després d'un recorregut d'uns 150 m per uns xaragalls difusos entre l'alzinar que ocupa la part superior del torrent.

La primera de les cascades es troba immediatament després del **S 14,50** i fins i tot en època de pluges es pot trobar eixuta o amb un minso reguerol. En canvi la segona, situada uns 25 m més envant, és la que aporta major cabal. Tan és així, que és freqüent trobar el torrent ben eixut fins arribar a aquest punt, on de sobte el trobam actiu i amb un nivell d'aigua apreciable.

El proper ressalt del descens és un **S 2,40** que precisament es troba quasi a la vertical de la segona de les cascades. El bot està format per una penya encaixada recoberta de llenegadissa molsa que cal desgrimpar amb molta i esment, ja que no hi trobarem cap ancoratge. Es a aquest bot on rep l'aportació directa de l'aigua de la font per la qual cosa en època de pluges és possible trobar un gorg d'uns 3 m de llarg i una fondària màxima que pot arribar a un metre i mig. De tot d'una segueix un **S 4,70**, (Foto 3) una petita cascada recoberta de tosca que es pot baixar per l'esquerra gràcies a unes arrels. Igualment en aquest lloc en època de pluges s'hi forma un bell gorg.

A continuació segueixen una sèrie de ressalts de major alçada però fàcilment evitables. Primer trobarem un **T 7** en forma de tobogan recobert de tosca que podem baixar per l'esquerra. De tot d'una i a un tram on el tàlveg s'eixampla considerablement, trobam un nou **S 7,30** que es pot evitar fora del jaç per la dreta. A

Foto 2: S 14,50 a la zona inicial del torrent. L'amplada del jaç en aquesta zona és de 1,60m. (Foto: G. Santandreu).

Photo 2: S 14,50 in the initial zone of the gorge. The width of the talweg in this zone is 1,6 m. (Photo: G. Santandreu).

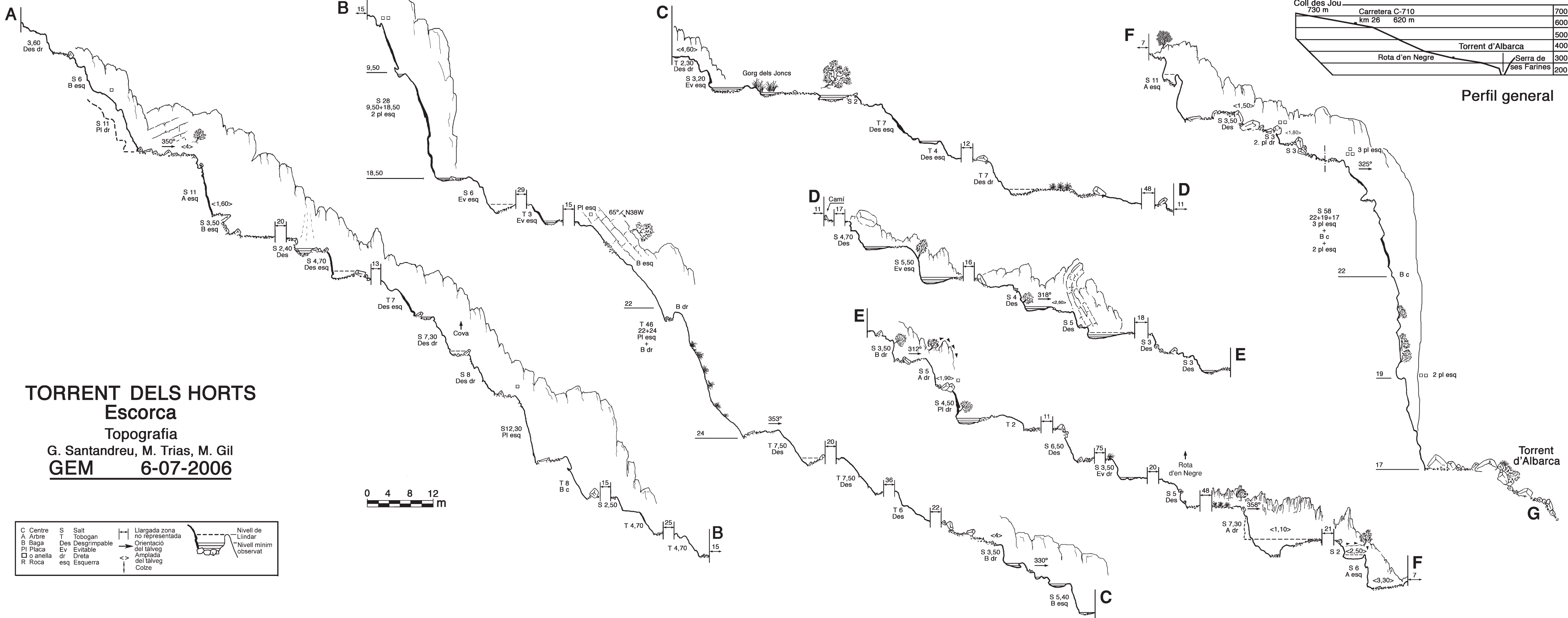
Foto 3: Aspecte del torrent en època de pluges. S'aprecia al fons la cascada lateral situada a l'alçada del S 2,40 del primer tram engorjat. És aquesta la principal aportació que prové de la font de sa Casa Nova. (Foto: G. Santandreu).

Photo 3: Aspect of the gorge in the rainy season. In the background there can be seen the lateral waterfall existing near S 2,40 in the first incised stretch of the torrent. This one being the main supply that the spring Font de sa Casa Nova provides (Photo: G. Santandreu).

aquest mateix coster dret i enlairada sobre el jaç una trentena de metres, s'obri la gran boca de la **cova dels Aleixandris**. En canvi, al coster esquerra les parets del torrent perden verticalitat arribant a ser una coma aspre on a la part superior hi podem trobar restes d'un camí. A dalt d'aquesta coma és a on trobam la **cova de n'Esteve**. Aquest comellar és una de les opcions d'accés o sortida del torrent que ens portarà per un rost coster prop de la **Casa Nova** i al **mirador de s'Entreforc**. Gairebé encadenat apareix el següent bot, un **S 8** que tan es pot baixar pel jaç o bé per la dreta per un relleix. Superat aquest hi trobam un salt on ja es necessari fer servir les cordes. Es tracta de un **S 12,30** que coincideix a un tram on el torrent comença a perdre engorjament. Des de la capçalera del salt es té una magnífica panoràmica del coster occidental del **puig Roig** amb l'emblemàtic **quarter des Carrabiners**. El bot en qüestió té una instal·lació formada per tres generacions de plaques –atenent a l'estat de rovell que presenten– que es troben a la esquerra una mica enlairades a una placa rocosa inclinada d'accés delicat. Als peus hi trobam un gorg arrodonit amb un gran bloc i llit de còdols. Superat aquest, de tot d'una compareix un **T 8**, un tobogan folrat de molsa que es pot instal·lar a una baga que hi ha a un gran bloc al bell mig del tàlveg. Superat el salt, el jaç es torna cada cop menys encaixat. Ja per un tram

més obert trobarem una sèrie de petits ressalls, un **S 2,50**, un **T 4,70** en forma de tobogan i un nou **T 4,70** d'aspecte esglaonat, que es poden baixar sense gaire complicació. És però a continuació d'aquest darrer **T 4,70** on apareix el salt que delimita definitivament aquest primer sector del torrent. Es tracta d'un **S 28** que ho trobam una quinzena de metres més envant a un indret on l'orientació del tàlveg és de 3°. El salt presenta a la capçalera un petit gorguet penjat farcit de còdols que en farà de balconada. És aquí on es troba la instal·lació; dues plaques a l'esquerra, que –massa baixes– compliquen l'entrada del ràpel. El primer tram de la davallada és per una canaleta estreta i ombrívola folrada de tosca que acaba a un nou gorg penjat sovint ple d'aigua pudenta. Fins aquest, el bot amida 9,50 m. Evitades les tèrboles aigües del gorg, el salt continua ja per un tram menys encanyonat, per una gran cascada folrada de tosca molt desfeta per les arrels i recoberta de molsa a la part inferior. Als peus trobarem un gran gorg que, si no presenta el nivell alt, es podrà evitar per la dreta. Des de el gorg penjat fins als peus la tirada amida 18,50 completant els 28 m totals del salt.

Superat aquest salt el torrent canvia d'aspecte. Entrem en un segon sector més obert i on la tònica seran els trams planers, combinats amb successius salts generalment d'escassa alçada. El primer d'ells, és un **S 6** esculpit a la roca mare i que es podrà evitar per l'esquerra. Segueixen uns 50 m de tàlveg planer sense cap accident destacable llevat d'un **T 3**, que podrem evitar per l'esquerra i que presenta un gorg a la seva base, engalanat amb un vistós exemplar de Xuclamel (*Lonicera implexa*). A continuació un gran rost subvertical romp la monotonia del tàlveg. Es tracta de dues grans rampes encadenades que tot plegat formen un **T 46** salvant un considerable desnivell. La primera d'elles és un **T 22** amb un rost d'uns 30° que es pot muntar a una placa a l'esquerra just damunt un gran bloc poblat d'estepa Joana (*Hypericum balearicum*). Al coster esquerra del torrent s'hi aprecia una marcada estratificació que presenta un capbussament de 65°. L'orientació del tàlveg és de 322°. Aquest primer tram acaba a un gorg penjat arrodonit que té una fondària de 1,70m. L'indret ens servirà de còmode replà per muntar la segona part del descens. És tracta d'un **T 24** que es pot instal·lar a una baga a la dreta sortint del gorg. El salt presenta la part superior més vertical que el bot anterior i està atapeïda de càrritx i tosca. Al tram final perd verticalitat on esdevé gairebé un tobogan. El torrent segueix avançant per una canal ben oberta amb unes magnífiques vistes del voltants, destacant la zona del **torrent dels Boverons** i del **quarter dels Carrabiners**. La orientació del tàlveg no varia gaire, seguint la direcció 353° i s'hi poden contemplar vistosos exemplars de l'espècie protegida *Digitalis minor* i més rarament de la ranunculàcia *Delphinium pictum*. Pocs ressalls d'interès trobam a aquest boci de tàlveg planer i sense accidents d'esment llevat d'un primer **T 7,50** en forma de tobogan que es pot evitar tant per la dreta com per l'esquerra, un nou **T 7,50** igualment desgrimpable sense problemes pel mateix jaç i finalment un **T 6** que es supera sense emperons. En total es recorren uns 100 m. Després d'aquests el torrent canvia momentàniament d'aparença. Per uns instants s'engorja a un indret on forma una

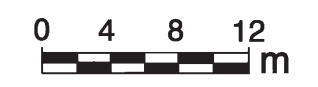

TORRENT DELS HORTS
Escorca
 Topografia
 G. Santandreu, M. Trias, M. Gil
GEM 6-07-2006

C Centre	S Salt	Liargada zona no representada	Nivell de Llindar
A Arbre	T Tobogan	Orientació del talveg	Nivell mínim observat
B Baga	Des Desgrimpable	Amplada del talveg	
Pl Placa	Ev Evitable	Colze	
o anella	dr Dreta		
R Roca	esq Esquerra		

Coll des Jou	730 m	700
Carretera C-710	km 26 620 m	600
		500
Torrent d'Albarca		400
Rota d'en Negre		300
Serra de ses Farines		200

Perfil general

Torrent d'Albarca

sèrie de ressalts successius amb els respectius gorgs, normalment amb aigua. La direcció del torrent és de 330°. Aquest petit tram engorjat i sinuós té un primer salt de **3,50** que es pot instal·lar a una baga vella a un pont de roca a la dreta. Aquesta opció du de ple dins el gorg d'aigües tèrboles, si es vol evitar es pot mirar de desgrimir per una canaleta a la dreta ben vertical i bruta de càrritx on convé tenir la precaució de muntar un passamà. Dos petits ressalts (**S 1,20** ambdós) segueixen i desemboquen a un nou gorg que té una llargària de 4,50 m que acaba a un **S 5,40**. El podem instal·lar a una baga a l'esquerra. És un salt recobert de tosca que acaba a un replà de roca mare seguit tot d'una d'un tobogan de 2,30 m. La sortida de l'engorjat és un **S 3,20** amb un gran gorg engalanat d'abundants joncs (*Scirpus holoschoenus*) que es pot evitar fent un pas per un relleix a l'esquerra. De totes maneres tot aquest tram pot ésser evitat amb una feixuga voltera pel rocam fora del jaç, el qual abandonarem per l'esquerra poc abans del primer **S 3,50** per retornar-hi a l'alçada del gorg dels Joncs. De bell nou el torrent torna a ser una canal oberta amb accidents de poca importància. Tan sols són dignes d'esment un gorg amagat per un gran ullastre (*Olea europaea* var. *Silvestris*), dos **T 7** que es poden desgrimir sense complicacions i un boci planer ocupat per un gorgs llarguers i pocs profunds, hàbitat de nombrosos exemplars de *Rana perezi*. Els costers són rosts atapeïts de bardissa que s'enfilen cap a les proximitats de sa **Rota d'en Negre**. Tan és així que a un indret on el torrent no és més que un curs de minsa entitat, al coster esquerra s'hi localitzen les restes del parament d'un camí que s'enfila per un comellar amb marges i ullastres amb direcció cap als covals del **mirador de s'Entreforc**, prop de **s'Arreplegada**. La direcció del tàlveg en aquest indret és de 2° i al marge dret localitzam un coll amb ullastres que uneix la contrada amb el **Burgar** molt prop de la **Miranda** a la baixada des de **Escorca** cap a **s'Entreforc**.

A partir d'aquest punt el recorregut es torna més atractiu. Fins arribar a la zona dels verticals bots finals, el torrent presenta una configuració caracteritzada per l'alternança de zones obertes de tàlveg planer amb esporàdics trams engorjats amb salts d'escassa altura i gorgs aquàtics que conserven aigua fins i tot a l'estiu.

Deixat el coll enrere el primer salt és un **S 4,70** escalonat, caracteritzat per una gran penya al lateral. Tan es pot desgrimir per l'interior, on s'hi localitza un gorg en colze, com per fora del jaç per qualsevol costat. De tot d'una apareix un **S 5,50** sense equipament que es pot evitar per l'exterior per l'esquerra. És un salt ben encaixat a la roca mare amb un gorg d'uns 9 m de llarg i una fondària màxima de 1,20 m. Segueixen 25 m oberts i planers sense interès fins arribar a un nou salt, un **S 4** amb una figuera (*Ficus carica*) al bell mig i el corresponent gorg als peus que es pot evitar fora del tàlveg fent una voltera. Després d'aquest la orientació del tàlveg és de 318° i enfila el tall del **torrent de Pareis** anunciat per les omnipresents penyes de **s'Entreforc**. Apareix un nou bot, un **S 5**, format per dos salts encaadenats; un primer **S 3,50** que es desgrimpa per l'interior i de tot d'una un **S 1,40** que acaba a un gran gorg arrodonit que es podrà evitar per la dreta si el nivell no és molt alt. Just a la vertical d'aquest gorg apreciam clara-

Foto 4: Plec al rocam calcari fortament tectonitzat. Es troba a la zona oberta del segon sector no molt enfora del coll que du al Burgar. (Foto: G. Santandreu).

Photo 4: Fold affecting the strongly tectonised limestone rocks. It is located in the open zone of the second section, not far from the col that leads to the Burgar. (Photo: G. Santandreu).

ment, com a uns penyals, la marcada estratificació cau perpendicular al jaç formant un plec en roca calcària intensament deformat i tectonitzat (Foto 4).

A continuació la llera presenta una vintena de metres horitzontals interromputs per petits ressalts; dos **S 3** i més envant un **S 3,50**. Aquest darrer salt, brut i embolicat de plantes espinoses, es pot equipar a una baga a la dreta i marca l'inici d'un tram engorjat. L'orientació del tàlveg no és gaire diferent essent de 312° mentre que en aquest indret la panoràmica del tall de **s'Entreforc** és magnífica. De seguida apareix un **S 5** que es pot equipar a una baga a un ullastre que es troba a la dreta a uns 3 m sobre el tàlveg. El ràpel ens du a una olla penjada que fragmenta el bot. Des d'aquest replà s'instal·la un nou **S 4,50** a una placa a la dreta que acaba en un gran gorg circular on la remullada és fa inevitable. Existeix la possibilitat de evitar-lo si a la capçalera del **S 5** sortim del tàlveg per la dreta, per un esquetjar on hi ha una estaca de ferro clavada al rocam. Aquest ancoratge casolà permet rapelar prop de quinze metres i aterrar al lateral del gorg esmentat sense banyar-nos gaire. En tot cas, és tracta d'un gorg assolat on abunden els familiars granots (*Rana perezi*) i que a l'extrem forma una platja de còdols amb exem-

Foto 5: Panoràmica de s'Esquerda, s'Entreforc i la serra de ses Farines des del jaç obert del torrent dels Horts. (Foto: G. Santandreu).

Photo 5: Panorama of s'Esquerda, s'Entreforc i la Serra de ses Farines from the open talweg of Torrent dels Horts. (Photo: G. Santandreu).

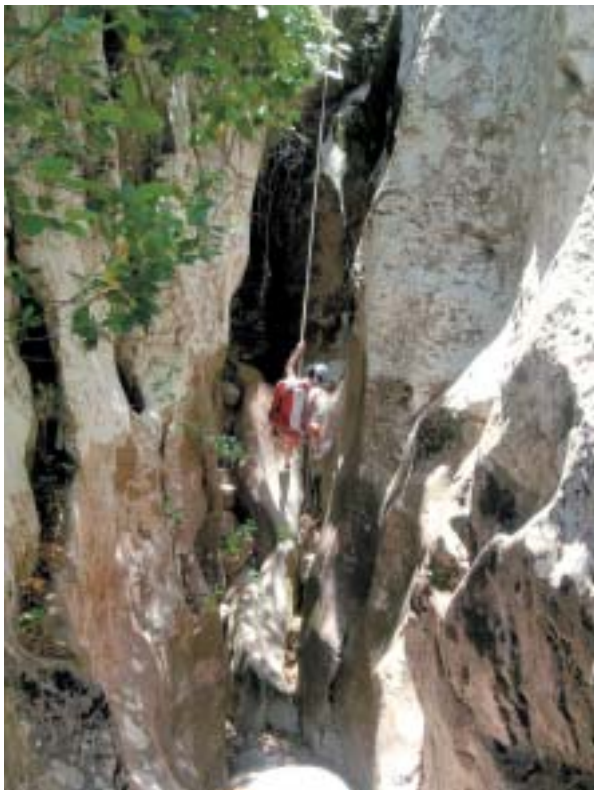

Foto 6: S 7,30 inici del darrer sector del descens. Aquest darrer tram es troba ben encaixat dins l'esquetjar per on avança fins obrir-se definitivament al gran salt final. (Foto: G. Santandreu).

Photo 6: S 7,30 that constitutes the beginning of the final section of the descent. This final stretch is well incised in the karren field where it advances, before definitively opening onto the final fall. (Photo: G. Santandreu).

plars de olivella o escanyacabres (*Cneorum tricoccon*).

A partir d'aquest punt el torrent és un jaç obert amb pocs accidents de rellevància pel general amb el tàlveg planer i a bocins poc definit.

A l'esquerra no passarà desapercibuda una coma oberta i ample; és la **rota d'en Negre**. Es tracta d'una

zona de conreu marjada que pertany a la possessió d'Escorca. En l'actualitat és una zona de ullastres i olivar molt degradat amb un camí de ferradura que la uneix amb la **casa Nova**. A més de les terres de conreu s'hi localitzen dos porxos, un d'ells d'uns 40 m² (ORDINAS *et al.* 1995) i una petita cisterna coberta bastida aprofitant un cocó natural de la roca. L'estat de conservació és molt bo i és un magnífic exemple d'aprofitament dels escassos recursos hídrics de la zona associats a la escorrentia superficial.

En aquesta zona del torrent els ullastres i les olive-res arriben gairebé al tàlveg, delimitat per una paret de pedra seca al marge esquerra. En canvi al coster dret s'hi localitza un reller –en aquest tram encara poc desenvolupat– d'aspecte turmentós; és l'indret conegut com **es Burgar**. Aquesta contrada de límits poc precisos compren una extensa i esquerra zona entre la **casa Nova** i **Escorca**. Apareix documentat l'any 1612 i del seu topònim es poden treure varies interpretacions. Tal com diu el *DCVB* ho defineix com un camp de brucs (*Erica arborea*) mentre que la proposada per Coromines l'associa a "agullonat, furgat" fent possible referència al modelat càrstic de la zona (ORDINAS *et al.* 1995). És aquesta darrera interpretació la que tal volta s'ajusta més a les característiques del terreny i l'assignació, al nostre parer, més propra.

En tot cas, ens trobam a una zona de llera oberta envaïda pel càrritx (*Ampelodesma mauritanica*) que, com ja hem esmentat, avança vorejada al coster esquerra per una paret seca i un reller al dret. Aquest tram que amida uns 140 m té com a únics accidents destacables un **S 6,50**, un **S 3,50** i un **S 5** que es podran superar sense gaire problemes.

És però al final d'aquest tram – deixant enrere la **rota d'en Negre** – on el torrent canvia radicalment d'aspecte. El tàlveg avança ara per un esquetjar de formes ja més evolucionades amb morfologies de lapiaz d'escala mètrica a decamètrica; principalment estries, canals i canals paral·lels (*rillenkarren*, *rinnenkarren*, *solution flutes*). És per aquest paratge on el jaç incideix formant una pregona esquerra. Un **S 7,30** marca l'inici del tercer i darrer sector del descens (Foto 6). És tracta

Foto 7: Gran morfologia de dissolució en forma de pont de roca situat al peu del S 11 del tram final. (Foto: G. Santandreu).

Photo 7: Large dissolution feature in the form of a rock bridge, situated at the foot of S 11 on the final stretch of the gorge. (Photo: G. Santandreu).

d'un salt estret i ombrívol que ha aprofitat les profundes esquerdes del rocam per encaixar-se pregonament. El descens és fa per una tosca que folra la roca, gràcies a una baga que es troba a un arbre a la dreta. A la base és un gorg fondo i estret amb trespol de roca mare d'una amplada de 1,10 m. A l'extrem una zona de còdols comunica amb un tram d'una vintena de metres. El llit és roca mare nua i segueix el recorregut a través del esquetjar. El proper accident rellevant és un **S 2** desgrimpable que dona a una olla penjada. És un gorg rodó ocupat per una gran penya que enllaça immediatament amb un **S 6**. La davallada és possible per una baga a un arbre a l'esquerra. És un salt estret amb un petit relleix a la part superior. Dins el gorg l'amplada del tàlveg és de 3,30 m. Segueix aquest bell sector amb un nou salt al jaç ben encaixat. És un **S 11** que presenta a la capçalera un gorg penjat que fa de balconada damunt el salt. La davallada és veu interrompuda per una altra olla penjada. Aquest nou gorg és farcit de còdols i té les parets ben llises formant una barbacana, la qual cosa fa que la sortida sigui ben complicada. És per això que convé baixar desviant-se cap a la dreta per tal d'evitar entrar dins un gorg de tan complicada escapatòria. Un cop abaix destaca una gran morfologia de dissolució, un gran pont de roca a la paret dreta del salt (Foto 7).

A partir d'aquí el descens comença a guanyar verticalitat i s'intueix el gran salt que marcarà el final del torrent i l'espectacular arribada al **torrent d'Albarca**.

Però abans s'han de superar uns petits ressalls. A

un punt on el jaç amida tan sols 1,50 m d'amplada, uns grans blocs envaeixen el tàlveg la qual cosa obliga a una nova desgrimpada per un **S 3,5**. De tot d'una apareix un **S 3** (Foto 8) equipat amb dues plaques que acaba dins un gorg tancat per una gran penya. Aquesta forma un nou **S 3** que és una mica complicat de superar. Tan es pot fer un curt pas d'escalada pel bloc per després seguir rapelant, com fer un pas interior per davall el gran bloc i un cop a l'altre costat fer servir la corda de passamà. En tot cas una vegada passat aquest incòmode ressall, el torrent ja es troba als metres finals (Foto 9). El tàlveg segueix essent estret -1,80 m en aquest punt- però a més s'acaba d'encaixar descrivint un traçat sinuós. De fet, descriu un colze i de tot d'una el jaç s'obri definitivament amb una orientació de 325° cap al **S 58**: l'anunciat i espectacular salt final.

Un passamà instal·lat a un pont de roca assegura l'accés a la capçalera del salt. El primer tram d'aquesta darrera vertical s'instal·la a 3 plaques i la primera tirada de corda amida 22 m. El descens es fa donant l'esquena a -la cada cop més propera **serra de ses Farines**-, que en les cotes inferiors és una gran murada vertical de parets rogenques amb balmes i covals penjats.

El **S 58** és als metres inicials un **S 22** que és una gran rampa de roca mare. Més avall presenta un gran replà amb ullastres, punt on es comença a mostrar recoberta de tosca. Cal anar baixant amb tendència a la dreta, sense arribar a una gran canal atapeïda de figueres on es veuen unes bagues. De fet al llarg de la davallada es possible anar trobant bagues, cintes i plaques

Foto 8: Instal·lant el S 3 antesala del S 58, al darrera s'intueix el gran bot (S 58). (Foto: G. Santandreu).

Photo 8: Rigging the S 3 previous to the final S 58, behind this, the great fall (S 58) can be distinguished in the background. (Photo: G. Santandreu).

disperses arreu que ofereixen diverses opcions d'ancoratge pel descens. Però a la via de descens descrita, com dèiem, cal anar baixant amb tendència a la dreta per tal d'evitar el centre d'aspecte més descompost, fins trobar un pont de roca amb bagues a un petit replanet. Es troba als 22 metres de l'ancoratge principal i a uns metres d'una canal amb figueres (*Ficus carica*). Des d'aquí s'instal·la el següent salt, un **S 36** (opcional **19+17**). En aquesta part la cascada presenta alguns trams de tosca descomposta que cal anar evitant. El vertader entrebanc però, són uns frondosos llorers (*Laurus nobilis*) just enmig de la vertical de baixada, els quals es precis evitar amb molta cura per tal de no embolicar les cordes amb branques i arrels. Una vegada superades les empacades lauràcies s'hi localitza un replanet –als 19 m de l'ancoratge–. A la dreta d'aquest es veuen dues plaques sobre un relleix ample. Per arribar-hi cal fer un curt pèndol i pot ser una alternativa de baixada en cas de problemes amb les cordes. Seguint però per la via descrita, tan sols resten 17 m més per arribar als peus de la paret. Un pic a baix s'aprecia tota la cascada, amb el tram central-superior recobert de tosca amb uns característics esglaons invertits i el coster dret –lloc de la davallada– domina la roca mare atapeïda de molsa amb la zona dels llorers.

La base del **S 58** és un gran replà d'uns 16 m ocupat per blocs de gran mida. Després d'un indret planer, els blocs es perllonguen formant un marcat rost descendent fins arribar al tàlveg del **torrent d'Albarca**. Caldrà fer una sèrie de desgrimpades més i superar alguns

ressalts entre blocs, per tal d'anar a cercar el sender que du, cap el camí de pujada a **Escorca** o en sentit contrari cap a **s'Entreforc** i el **torrent de Pareis**. Són aquestes les dues alternatives de tornada. La més aconsellable, sense dubte, es tornar cap a **Escorca** pujant pel **camí des Burgar** –habitual via d'accés des de l'ermita de **Sant Pere** fins a **s'Entreforc**–. Cal prendre direcció cap a **Lluc** –curs amunt del **torrent d'Albarca**– fins trobar el punt de confluència amb el camí esmentat anunciat per nombroses fites. El camí ascendeix amb forta pendent deixant enrere la **balma des Burgar** per més endavant suavitzar-se descrivint una sèrie de llargs revolts. En tot cas cal preveure poc més d'una hora de pujada per arribar al restaurant i ermita d'**Escorca** a la C-710 a prop del km 25. L'altre opció –emprada per alguns fosquers– correspon a baixar el **torrent de Pareis**. És una alternativa llarga i de complexa combinació ja que finalitza a **sa Calobra**, punt ben allunyat del inici del nostre descens.

A continuació resumim algunes dades tècniques del torrent:

Material: 2 cordes de 30 metres i 2 de 50 metres. Es aconsellable aquesta combinació de cordes, –així com les habituals cordes de recanvi– degut a la varietat dels salts i per facilitar el muntatge del salt final. A més del material bàsic personal –insistir en l'ús de la baga d'ancoratge– cal dur alguna baga de més i material per renovar instal·lacions.

Desnivell de la zona esportiva: 420m

Temps del descens: 4 hores pel recorregut integral.

Temps d'aproximació: Depèn de l'accés. Immediat des de la C- 710. 15 minuts des del mirador de s'Entreforc o 40 minuts des de la rota d'en Negre. Des de la Miranda, uns tres quarts d'hora fora camí.

Temps de tornada: Si es torna enrere pel camí des Burgar cap a Escorca, cal preveure 1 hora de feixuga pujada. Si es decideix seguir el torrent de Pareis fins a sa Calobra, calcular com a mínim 2 hores.

Època: Es pot fer tot l'any. En època de pluges pot ser necessari l'ús del neoprè al manco al tram superior o a la gran quantitat de gorgs del sector mitjà. A l'estiu conserva aigua a alguns gorgs però no deixa de ser un recorregut ben assolellat.

La Cova dels Aleixandris

Després del primer engorjat, per damunt del salt 7,30 i a la dreta hidrogràfica podem veure un covalot dominant el tàlveg des d'una alçada de quasi trenta metres. Es tracta de la boca de **la cova dels Aleixandris**. L'accés des del tàlveg és difícil per la verticalitat i la poca consistència de les parets, per arribar-hi és millor fer-ho des de dalt seguint el torrent, per un antic olivar; una corda d'uns 30 m no ens farà cap nosa. El nom li ve de l'**Aleixandri**, planta umbel·lífera bianyal semblant a la cicuta i de nom científic *Smyrnum olusatrum*.

Excavada en els conglomerats del Burdigalià la cavitat està constituïda per una galeria que segueix dues direccions perpendiculars: una primera de direcció NO-SE que mesura uns 80 metres de llarg, la segona de direcció NE-SO i d'uns 30 m de llargada. El desenvolupament total mesurat sobre la poligonal real és de 162 metres.

La zona propera a l'entrada debuta amb un porxo de 8x10 m, el sostre és pla a favor d'una discontinuïtat ben clara, el pis puja entre dipòsits clàstics i litoquímics fins arribar a un envà estalagmític. Degut a la pobresa o absència de restes paleontològiques a les parts interiors de la cova podríem pensar que aquest envà en segellava completament l'accés: de fet, el pas estret que el travessa sembla eixamplat artificialment en època no

Foto 9: Baixant el S 3 molt prop del final del torrent. Al darrera s'aprecia ja el gran bot final (S 58) amb el muraldal calcarí de la serra de ses Farines de fons. (Foto: G. Santandreu).

Photo 9: Abseiling the S 3 near the end of the gorge. Behind this, the final great fall (S 58) can already be seen with the limestone wall of Serra de ses Farines in the background. (Photo: G. Santandreu).

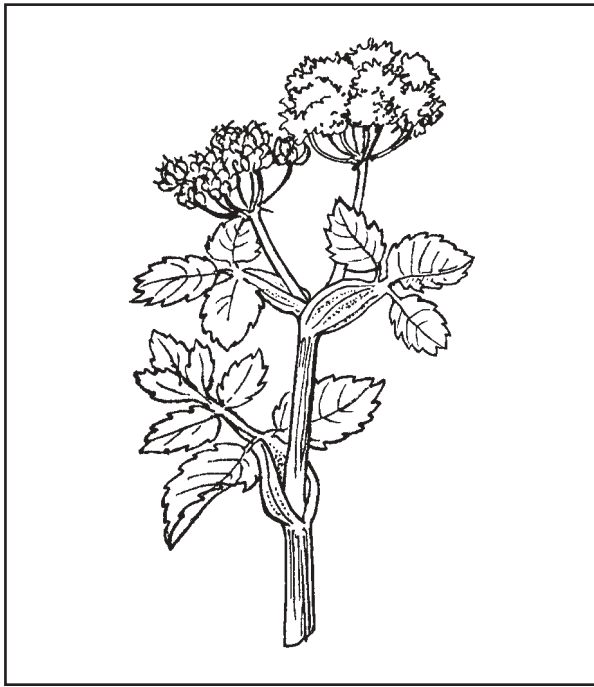

Figura 1: Aleixandri, *Smyrnium olusatrum*. Dibuix cortesia d'Aina Bonner.

Figura 1: Aleixandri, *Smyrnium olusatrum*. Dibuix cortesia d'Aina Bonner.

gaire antiga. A partir d'aquí, la galeria manté l'amplada però el pis, cobert de dipòsit litoquímic, comença a davallar cap a l'interior durant uns 40 m. La resta de la caverna és una galeria horitzontal colmatada de dipòsit fangós. A l'enfront trobam una paret de colada de devers 5 m d'alçada, a dalt hi ha una galeria estreta que s'arriba a fer impracticable. No trobam enlloc de la cova cap rastre de la circulació que l'ha engendrada, àdhuc els sediments argilosos de la zona interior semblen producte d'infiltracions zenitals i no d'una circulació fluvial seguint la galeria.

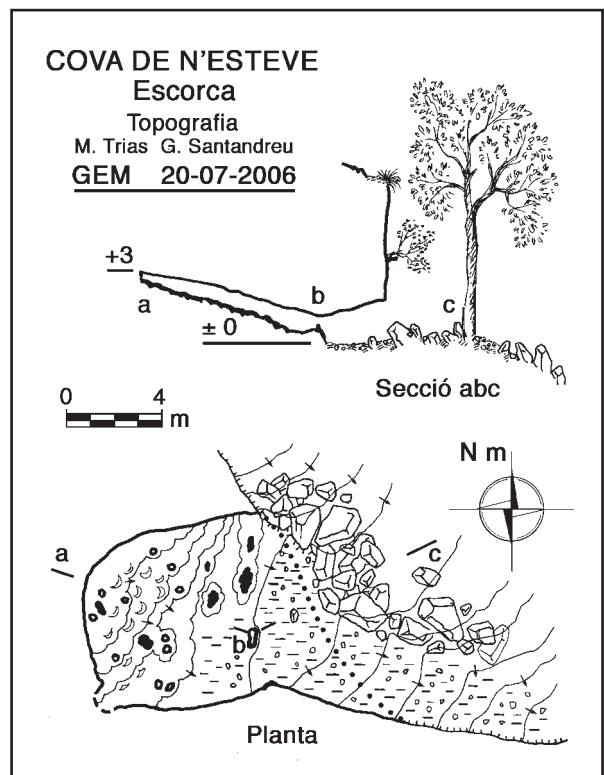
L'espeleogènesi creim que s'ha de cercar en un circulació hídrica relacionada amb un antic nivell freàtic. La cova seria un conducte que desguassaria les aigües d'infiltració cap al tàlveg del **torrent dels Horts** que actuaria de nivell de base. Naturalment això seria quan aquest estaria establert a una cota més alta que l'actual. El progressiu enclotament de la xarxa fluvial del **torrent de Pareis** deixaria la cova penjada sense cap relació amb l'aparell circulatori del massís.

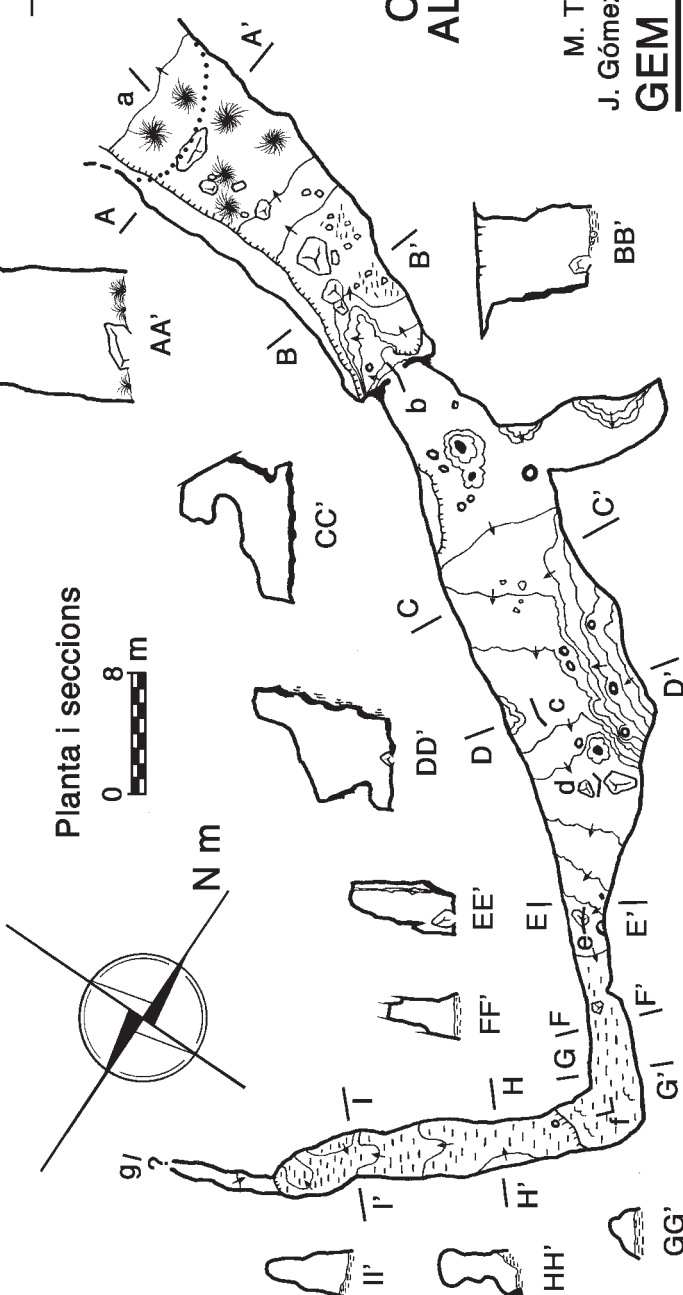
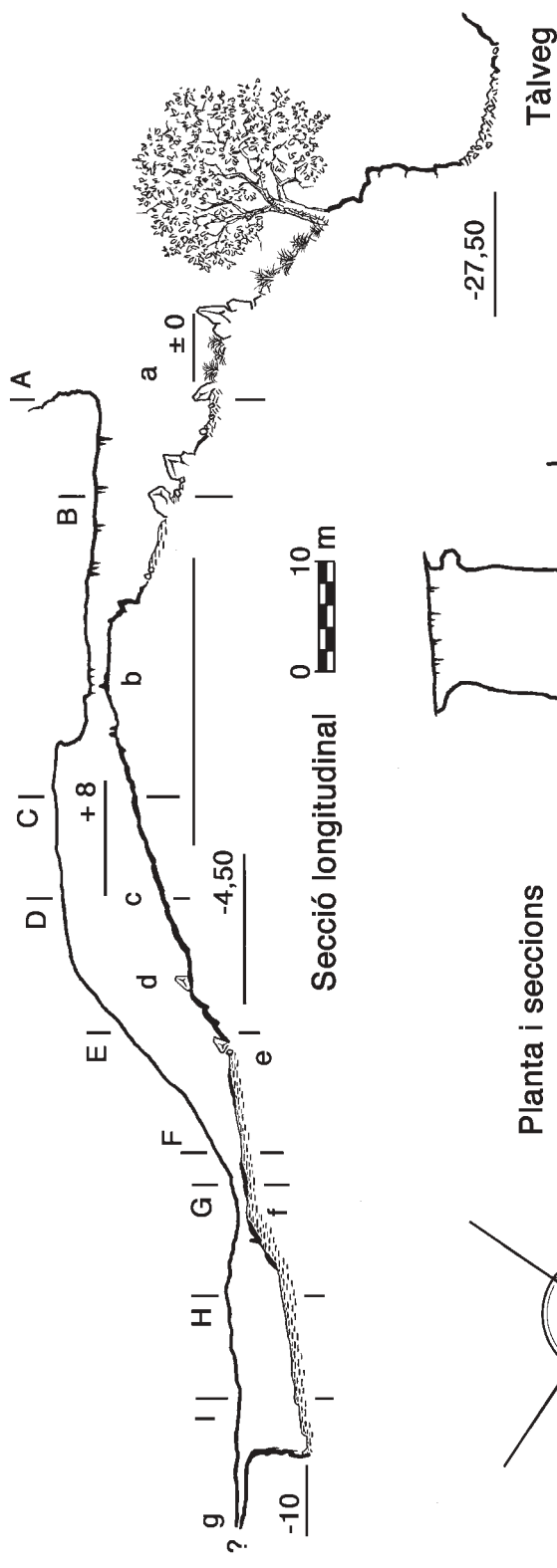
Una altra explicació partiria de la suposició que la cova té una continuació a l'altra costat del torrent, (KOPPER & GREER, 1973) i (TRIAS & RAMON, 1999); si aquesta continuació existís, hom podria postular una gènesi sense cap relació amb la present xarxa fluvial; suposaria que la cavitat s'hauria format en el si d'una capa freàtica relacionada amb un relleu molt diferent de l'actual, és a dir abans de l'excavació del torrent, i que aquest l'hauria biseccionada. Efectivament, a l'altre costat del torrent i a una cota semblant podem veure una coveta –la **cova de n'Esteve**, (Foto 10) dedicada a John Steve Kopper– que dona peu a la segona teoria; tanmateix les diferències morfològiques entre ambdues coves fan que només amb molta gosadia les poguem considerar parts d'una mateixa cavitat.

Tant en un cas com en l'altre emperò, la caverna manifesta gran antiguitat, possiblement pliocènica, tal com ho palesa la modificació del relleu que s'observa des del temps de la seva excavació.

En els sediments de la zona interior KOPPER & GREER (op. cit.) el 1972 prengueren mostres de sediments per a estudis de paleomagnetisme. Com sabem aquests estan basats en el fet que el pol magnètic terrestre ha canviat de posició al llarg dels temps. Així l'anàlisi paleomagnètica cerca datar sediments i el material paleontològic/arqueològic associat per mitjà de la mesura de l'orientació de les partícules de ferro que s'hi troben. Quan els sediments són fluids aquestes s'orienten seguint el magnetisme terrestre, orientació que queda fixada en solidificar-se; de manera que si coneixem la posició del pol magnètic a les diferents èpoques sabrem l'antiguitat del sediment.

Concretament en aquesta cova els autors esmentats prengueren 76 mostres en un tall d'una fondària de 2 metres; els sediments són bàsicament argiles amb alguna intercalació de capes fines de colada. Les dates obtingudes arriben fins als 10.000 anys abans d'ara; el nivell de carbó té una cronologia de 4.000 anys, cosa que el podria relacionar amb presència humana, tot i que sembla que l'interior de la cavitat no seria accessible en aquella època, com hem dit més amunt. Una tal quantitat de sediment en relativament pocs anys indica una taxa de deposició molt alta, indicant un intensa circulació d'aigua; cal esmentar que la taxa de deposició és progressiva: com més moderns són els sediments més alta és la taxa, des dels 11 cm per 1.000 anys en els nivells inferiors fins als 23 cm per 1.000 anys en el nivell corresponent al canvi d'era.

**COVA DELS
ALEIXANDRIS**
Escorca

Topografia

M. Trias, G. Santandreu,
J. Gómez, D. Llanos, G. Quetglas
GEM 9-03-2006

Foto 10: Vista exterior de la Cova de n'Esteve. (Foto: G. Santandreu).

Photo 10: Exterior view of la Cova de n'Esteve. (Photo: G. Santandreu).

Agraïments

Volem fer pales el nostre agraïment a Manel Gil per la seva inestimable ajuda en les tasques de topografia i recollida de dades que es perllongaren fins el calorós mes de Juliol. A Antoni Artigues que ens acompanyà en la tasca de georeferenciació de camins amb el GPS. A Antoni Reynés que ens va fer arribar informació i documentació de primera mà pel que fa als topònims de la zona, igualment a Cosme Aguiló per precisar-ne alguns d'ells. A Aina Bonner pel dibuix del *Smyrnum*.

Bibliografia

- ALOMAR, G. ; FERRER, I. ; GRIMALT, M. ; REYNÉS, A. & RODRÍGUEZ, R. (2002): *La pedra en sec. Materials, eines i tècniques tradicionals a les illes mediterrànies*. Vol. 2 Mallorca. Palerm: Officine Riunite. 320 pp.
- BARCELÓ I COMBIS, F (1879-1881): *Flora de las Islas Baleares*. Establecimiento tipográfico P.J. Gelabert. Ciutat de Mallorca. 83 pp.
- BONNER, A. (1977): *Plantas de les Balears*. Editorial Moll. Ciutat de Mallorca. 138 pp.
- CONSELLERIA D'OBRES PÚBLIQUES I ORDENACIÓ DEL TERRITORI (1990) Mapa Topogràfic Balear 1:5.000 Escorca 671-1-1.
- COSTA i LLOBERA, M. (1947): *Obres completes*. Editorial Selecta, Barcelona.
- GINÉS, A. (1998): L'exocarst de la serra de Tramuntana de Mallorca. In *Aspectes geològics de les Balears*, Joan J. Fornós (editor). Universitat de les Illes Balears, Ciutat de Mallorca: 361-389.
- GRIMALT, M & RODRÍGUEZ, R. (1997): Caracterització dels murs de pedra transversals als cursos d'aigua del terme de Manacor (Mallorca). In *La pedra en sec, obra, paisatge i patrimoni*. IV congrés internacional de construcció de Pedra en sec. Mallorca, setembre 1994: 285-293.
- ITGE (1991): *Mapa geològic de España, Inca*. 1:50.000. 671/ 39-26. Madrid.
- JUAN, R. (1972): *Son Nebot. Sa Casa Nova. Acopio de datos sobre los predios de Son Nebot y Casa Nova (Escorca)*. –Redacción provincial-. Lluç, maig 1972. 26 fulls mecanografiats.
- JUAN, R. (2002): *Escorca. Apuntes para la historia del municipio*. Tom I. Calima ediciones. Missioners dels Sagrats Cors – Ajuntament d'Escorca. 200 pp.
- KOPPER, J.S & GREER, K.M. (1973): Cova dets Alexandres, Majorca: Paleomagnetic Dating and Archeological interpretation of its sediments. *Caves and Carst* Vol 15, nº 2. Castro Valley.
- ORDINAS, A; ORDINAS, G. & REYNÉS, A. (1995): *Torrent de Pareis*. Ajuntament de Escorca. 88 pp.
- RAMON, J. (1997): Els processos d'erosió hídrica interna damunt marjades. In *La pedra en sec, obra, paisatge i patrimoni*. IV congrés internacional de construcció de Pedra en sec. Mallorca, setembre 1994: 319-326.
- ROIG, B. (1993): *Les fonts del terme de Lluç i els seus itineraris*. El Tall editorial, nº12. Ciutat de Mallorca. 129 pp.
- TRIAS, M & RAMON, F. (1999): *Els torrents clàssics de la serra de Tramuntana*. Miquel font editor. Ciutat de Mallorca. 150 pp.
- HABSBURG-LORENA, L.S. (1869-91): *Las Baleares por la palabra y el grabado*. Imp. Mossèn alcover, ed. de 1955-65, 10 volums.
- HABSBURG-LORENA, L.S. (1869-91): *Las Baleares por la palabra y el grabado*. Mallorca I, ed. de 2000. José J. De Olañeta, Editor. 658 pp.
- VV. AA. (1969): *Lluç y su comarca*. Plano guia con indicaciones de los caminos, fuentes y miradores de interés para el excursionista. Asociación de antiguos blauets.